

à l'Assemblée : l'âge de raison? // Les Echos. 03.07.2013. [Електронний ресурс] Сайт французької газети «Les Echos». Режим доступу: <http://lecercle.lesechos.fr/politique/vie-politique/221175846/lobbies-a-assemblee-age-raison>.**14.** Nouzille V. Ces lobbies qui bloquent la France // Le Figaro. – 14.06.2013. [Електронний ресурс] / Nouzille V. Сайт газети «Le Figaro». – Режим доступу: <http://www.lefigaro.fr/politique/2013/06/14/01002-20130614ARTFIG00613-ces-lobbies-qui-bloquent-la-france.php>. Дата доступу: 17.05.2014.**15.** *Leif T.* Die funfte Gewalt. Lobbyismus in Deutschland. / T. Leif, R. Speth. – Wiesbaden: CWV Fachverlage GmbH, , 2006. – 366 s.; *Die stille Macht: Lobbyismus in Deutschland / Thomas Leif; Rudolf Speth (Hrsg.)*. – Wiesbaden: Westdt. Verl., 2003. – 385 s. **16.** *Busch-Janser Florian.* Staat und Lobbyismus: Legitimation und Instrumente unternehmerischer Einflussnahme / Florian Busch-Janser. – Polisphäre, 2012. – 179 s.; *Stürcken Julian.* Die politische Regulierung von Lobbyismus. / Julian Stürcken. – Polisphäre, 2012. – 188 s.; *Irmisch Anna.* Astroturf: Eine neue Lobbyingstrategie in Deutschland? / Anna Irmisch. – Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss, 2011. – 112 s.; *Lösche Peter.* Verbände und Lobbyismus in Deutschland. / Peter Lösche. – W. Kohlhammer Verlag, 2007. – 196 s.; *Pohl Ines.* Schluss mit Lobbyismus!: 50 einfache Fragen, auf die es nur eine Antwort gibt. / Ines Pohl. – Westend Verlag, 2012. – 224 s.; *Krahlisch David.* Lobbyismus in Deutschland: Am Beispiel des Dieselpartikelfilters. / David Krahlisch. – VDM Verlag Dr. Müller, 2007. – 100 s.; *Demuth Marcel.* Lobbyismus in den USA und der Bundesrepublik Deutschland: Eine vergleichende Darstellung. / Marcel Demuth. – GRIN Verlag, 2011. – 56 s. **17.** *Субочев В.В.* Законные интересы / В.В. Субочев; под. ред. А.В. Малько. – М.: НОРМА, 2008. –С. 189.

УДК 321.01

В. М. ТИМАНОВА

КРАТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТРУКТУРУВАННЯ ТА АПЛІКУВАННЯ ВПЛИВІВ У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

Влада розглядається у певних аспектах, насамперед як складне соціально-політичне явище, що забезпечує функціонування і розвиток суспільства, його потребу в осмисленні поділу владних повноважень та їх розумного балансування у співвідношеннях інститутів політичного владарювання.

Ключові слова: *влада, феномен влади, принцип підкорення, поділ влади, правлінська влада, форми влади, громадянське суспільство.*

Тиманова В.М. Кратологические аспекты структурирования и аппликации влияний в политической сфере

Власть рассматривается в некоторых аспектах, прежде всего как сложное социально-политическое явление, которое обеспечивает функционирование и развитие общества, его потребность в осмыслении разделения властных полномочий и их разумного баланса в соотношениях институтов власти.

Ключевые слова: *власть, феномен власти, принцип подчинения, разделение власти, правящая власть, формы власти, гражданское общество.*

Timashova Viktoria. Kratologie aspects of structuring and application effects in the political sphere

The government is seen in some respects, especially as a complex socio-political phenom-

© ТИМАНОВА Вікторія Михайлівна – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Національної академії внутрішніх справ, підполковник міліції

enon that ensures the functioning and development of society and its need for understanding the separation of powers and a reasonable balance in the ratio of institutions of political domination.

Key words: power, power phenomenon, the principle of submission, separation of powers, pravilinska power, form of government, civil society.

Влада в сучасному світі являє собою незамінний механізм регулювання життя суспільства. Феномен влади як складного багатобічного явища був, є і залишається загальною проблемою наукового дослідження, людської думки, окремої людини. У політології влада, її сутність, характер та інші якості та прояви мають важливе значення для розуміння природи політики, політичної системи суспільства, політичного процесу, політичного прогресу тощо.

Влада – це стрижень, навколо якого формується політична система, оскільки від сутності, змісту, механізму функціонування влади залежать характер і спрямованість політичної системи, а в кінцевому рахунку – життєдіяльність країни. Принцип підкорення, який лежить в основі взаємодії і взаємозв'язку всіх соціальних систем, призводить до колосальної концентрації філософсько-методологічної, світоглядно-ідеологічної, науково-практичної, соціально-політологічної і, нарешті, управлінської інформації про механізм взаємодії держави та суспільства, в якому влада відіграє унікальну інтеграційну, морфогенну та саморегуляційну функції¹.

Оскільки влада є складним суспільно-політичним явищем, їй притаманні універсальні якості, серед яких зазначимо всезагальність, властивість проникати (бути складником) усіх видів діяльності, єднати людей чи протиставляти їх один одному, використовувати примус (армія, поліція, органи державної безпеки та ін.). При цьому влада є тим елементом, яка об'єднує людину, державу і суспільство.

Політичну сферу життя, для якої влада – основний об'єкт, що забезпечує її розвиток і функціонування, осмислює наука політологія, а її внутрішньо– та зовнішньоприсферні ділянки (ті, які перетинаються і взаємодіють з іншими сферами суспільного життя) – галузеві політичні науки. Оскільки не може бути наукової дисципліни без її основного закону, то стосовно політології таким законом є закон поділу політичних влад і балансування повноважень у співвідношеннях інститутів політичного владарювання².

Основи кратологічного (владного) знання почали формуватися вже в контексті розвитку соціально-філософської думки у Стародавньому світі як узагальнення соціально-політичного досвіду країн Стародавнього Сходу, Стародавньої Греції та Стародавнього Риму.

У Новітній час до аналізу феномена влади зверталося багато соціологів, філософів, політологів зі світовим ім'ям, а саме: Х. Арендт, М. Вебер, Е. Гідденс, Х. Ласуелл, К. Маркс, Т. Парсонс, Б. Рассел, М. Фуко та багато інших.

У вітчизняній літературі аж до 60-х років минулого століття влада як суспільне явище не вивчалася, оскільки їй не було місця в системі соціаль-

них понять. Розпад Радянського Союзу ще раз експериментально підтвердив згубність доктринерського підходу до розв'язання соціальних проблем людства, забезпечення соціальних прав людини, а звідси – соціальної справедливості.

У суверенній Україні інтерес до вивчення проблем влади невинно зростає. Згальновідомими є праці таких науковців, як В. Андрущенко, В. Халіпов, С. Рябов, що містять елементи соціально-філософського аналізу феномена влади. Актуальними сьогодні є питання, пов'язані з виробленням єдиної парадигми впливу феномену влади на громадянське суспільство, подолання протиріччя між концепціями влади «над» і влади «для».

Загальновідомо, що вчення про розподіл влади пов'язане з ім'ям видатного французького класика політичної думки Ш. Монтеск'є. У своїй праці «Дух законів», аналізуючи історію розвитку держав, він пише, що кожна з них має три влади: законодавчу, виконавчу, судову. Монтеск'є написав про це кілька століть тому. Невже з того часу не було сумнівів у цій безперечно видатній ідеї? Що стосується України, нагадаємо слова экс-президента Л. Кучми, що «єдинодержавне політичне древо має залишатися цілісним і неподільним»³. І экс-президент мав на увазі насамперед цю загальновідому тезу Монтеск'є, тим більше вона лягла в основу статті 6 Конституції України, згідно з якою «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову»⁴.

У того ж Монтеск'є існує прихована відповідь на поставлене запитання: оскільки за абсолютистських умов правлінська влада була представлена Богом, вона не підлягала поділу, але вона була – ця правлінська влада! Законодавча, виконавча, судова і перша влада – правлінська. Більше того, при цьому правитель (намісник Бога на землі) сам і формував ці три гілки влади, і фактично керував ними. Дуже схожа картинка спостерігається сьогодні і в Україні: єдиноначальний глава держави управляє (в ручному режимі) трьома гілками влади всупереч Основному закону. Тобто, маємо чотири влади, але поділу підлягають лише три з них.

Не зважаючи на різноманітність і строкатість політичних процесів у сучасному складному і динамічному світі, складатиметься уявлення, що єдиноначальний глава держави (король – у конституційних монархіях, президент – в республіках) є невід'ємним атрибутом демократії, що якраз і впливає з принципу поділу влади. Однак у Стародавньому світі так не вважали: влада була єдиною, а її поділ на три гілки – умовним. Разом з цим, щоб не допустити узурпацію влади і прихід тиранії, інститути влади (як магістратури у Стародавній Греції) являли собою колегіальні владні органи, які склалися як мінімум з двох і більше чоловік. При цьому запроваджувався механізм деконцентрації влади. Зазначимо, що древні греки знали і періоди єдиновладного правління, але це відбувалося виключно у кризові періоди і, як правило, в обмежені терміни.

І ще дечому можна повчитися у стародавніх еллінів, які були переконані, що тільки варвар може визнавати над собою нічим необмежену владу. Цивізована людина визнає рішення колегіального органу.

Якщо проаналізувати владу як філософську категорію, то доцільно визначити: 1) природу влади; 2) її сутність; 3) зміст.

Основа практичної і духовної діяльності людей – це праця, яка забезпечує людське існування. При цьому розподіл праці тягне за собою створення соціальних інститутів, що забезпечують процеси управління в суспільстві та сприяють виникненню особливого роду суспільних відносин – панування і підпорядкування. Природа влади, що породжена складною, різнобічною, економічною, культурною та іншою діяльністю людей із виникаючими соціальними зв'язками і комплексною взаємодією, не може бути ніякою іншою, а тільки духовною. Свою різноманітну сукупністю смислів вона спрямовує соціальний розвиток суспільства. Суспільство при цьому є дихотомічною системою, яка має дві підсистеми: та, яка управляє (керуюча), і та, якою управляють (керована), що взаємодіє на рівні відносин кооперації, координації і субординації⁵.

Отже, суспільство як сукупність керуючої і керованої системи через соціальний розподіл праці та виникаючі при цьому особливі суспільні відносини (панування і підпорядкування) дає підставу говорити, що це і складає суть влади. Тобто командування (управління) є універсальним і всезагальним організаційним принципом влади.

Зміст влади – це саморегуляція і регуляція родового життя людини, а саме сукупність процесів взаємодії елементів між собою і середовищем, що зумовлює їх існування, розвиток і зміну в просторі й часі.

О. В. Краснокутський у своєму дослідженні⁶ визначає атрибутивні властивості соціального у владі. Це, по-перше, воля, що детермінує поведінку субекта влади, по-друге, мета влади або прояв цільового призначення влади, по-третє, підпорядковуюча сила, вплив якої на людину здійснюється через різноманітні способи реалізації влади, по-четверте, соціальна відповідальність за зміст, форму існування і наслідки функціонування влади в суспільстві.

Щодо видів влади, то в кратологічній літературі напрацьовано дуже багато варіантів класифікації влади. Основою такою класифікації найчастіше є сфера функціонування влади, формаційний тип суспільних відносин, специфіка об'єкта і суб'єкта влади, мотиви і джерела підпорядкування об'єкта влади її суб'єкту. У цьому сенсі нас цікавить класифікація влади за головними сферами суспільства – економічною, політичною та ідеологічною, оскільки на думку М.А. Бойчука⁷, родове життя людей відбувається поза державою і розташоване саме в цій площині.

Доцільно додати до цього поділу ще одну сферу – етнічну, яку ввів до обігу І. М. Варзар. На його думку, існує п'ять сфер, які в своїх співвідношеннях розташовані концентрично. Це економічна, духовна, політична, культурна та етноісторична сфери. Якщо уявити годинник, то за годинниковою стрілкою розташовуються спочатку сфера економічного життя, потім – сфера духовного життя, сфера культурного життя, сфера політичного життя і в центрі уявного годинника – сфера етноісторичного життя, яка, на думку І. М. Варзара «є своєрідним «організуючим фактором» усього сферного життя людини»⁸. Обґрунтовуючи цю думку, наведемо визна-

чення поняття «етнократія», яке містить сучасний етнократологічний словник, як «форми політичної влади, за якої здійснюється управління економічними, політичними, соціальними і духовними процесами на основі монополії національних (етнічних) інтересів домінуючої етнічної групи на протривагу інтересам інших націй і народів»⁹.

У цьому ж словнику «влада політична» – одна із сторін нерівності у відносинах панування і підпорядкування»¹⁰. Своєю провідною роллю у житті всіх суспільних сфер політична сфера проявляє, як правило, через посередництво держави. Вона і є тим своєрідним каналом або річищем взаємозв'язку між владою і народом. У багатонародній країні, якою є Україна, найглибшим та найширшим подібним каналом або річищем мусить бути область державної етнічної політики¹¹.

Феномен політичної влади наукові теоретики розкривають у двох площинах. Одні оцінюють владу як винятково політичний феномен, при цьому влада розуміється тільки як політична сутність і політичне явище. Прикладом першого підходу до влади є цитата Х. Лассуела й Е. Кеплена: «У широкому розумінні всі форми влади є політичними»¹².

Інші бачать владу такою, яка не обмежується політикою, але складає її значну частину, влада у цьому випадку ширша й активно діє за межами політичного. Прикладом другого підходу є теорія Т. Парсонса та Х. Арндта, які з політичної влади виводять міжособистісні відносини, а владу співвідносять переважно з дією великих соціальних систем.

Класичне визначення категорії «влада» дає М. Вебер, розуміючи її як «будь-яку можливість впроваджувати всередині даних суспільних відносин особисту волю навіть всупереч опору, поза залежністю від того, на чому така можливість засновується»¹³.

Існує також чимало визначень поняття «політична влада» як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі. Багато теоретиків політичну владу визначають як боротьбу за владу, володіння нею та утримання. Головними критеріями для Х. Лассуела і Е. Кеплена є «контроль над політикою володарювання»; для П. Морріса – це контроль над тим, щоб «у процесі прийняття колективних рішень наші індивідуальні влади трансформувалися в інші види влади». Для Дж. Локка таким критерієм виступає «політичне право» і з цього приводу він пише: «Політичну владу я розглядаю як право прийняття законів»¹⁴.

Політична влада відрізняється від усіх інших форм влади такими особливостями : 1) загальністю, обов'язковістю її рішень для всіх громадян, організації всякої влади; 2) монополією на фізичне насильство як внутрішнє (право покарання), так і зовнішнє (право на війну); 3) різноманітністю ресурсів¹⁵.

Політична влада включає державну владу, владу органів самоврядування, владу партій і груп тиску, владу політичних лідерів, засобів масової інформації. Центральною в політичній владі є влада державна. Специфіка державної влади полягає в тому, що, по-перше, вона здійснюється спеціальним, відокремленим від решти суспільства апаратом; по-друге, є реальною на території, на яку поширюється державний суверенітет, по-третє,

володіє монополією на прийняття законів, а також вжиття у разі необхідності засобів примусу¹⁶.

Повернемося до України, яка нині перебуває в просторі і часі перехідного (транзитного) суспільства, намагаючись побудувати громадянське суспільство. Зазначимо, що при цьому аморфність механізму формування громадянського суспільства через владу є нині найуразливішим моментом у житті молодій суверенній Україні, яка прагне водночас набути рис соціальності й демократичності та отримати сталий правовий статус.

Конституція України напрочуд чітко і ясно визначає форму українського держави як парламентську республіку, не залишаючи місце різночитанням і сумнівам. Разом з тим, навіть у найдосконаліших Конституціях неможливо прописати всі повноваження різних гілок влади і детально регламентувати відносини складників державного апарату – для цього приймаються так звані профільні закони. Наголосимо, що в багатьох європейських конституціях відносини у трикутнику: голова держави – законодавчий орган – уряд не регламентовані навіть на такому рівні деталізації, як це зроблено в Конституції України. Але це не означає, що їх конституції погані, це насамперед говорить про високий рівень політичної культури державних діячів, а також стан громадянського суспільства в означених державах. Конституція при цьому визначає головне – форму державного устрою, а в межах цього визначення кожна гілка влади знає своє місце і обсяг повноважень. У країнах традиційної європейської демократії голова держави або забуває про власні амбіції і допомагає реалізувати волю народу, або йде у відставку в разі повної незгоди з діями уряду (парламенту). Ситуація, в якій голова держави намагається реалізувати курс, який не сприймає більшість виборців і не підтримує уряд, в таких країнах просто неможлива.

Президентська форма правління у пострадянських країнах (до яких належить й Україна) пояснюється відсутністю на початковому етапі існування структурованих політичних сил, об'єднаних у сильні та впливові політичні партії. Наприклад держави Африки – постколоніальні утворення, в яких часто об'єднані племена, що ворогують між собою століттями, не можуть обійтися без сильної президентської влади. Тобто, сильний голова держави конче потрібен саме в кризовий (перехідний) період державотворення, що мало місце ще у древніх греків. Це ж передбачається і Конституцією України, і європейськими конституціями. В усіх інших випадках президент не повинен втручатися у питання реалізації внутрішньої та зовнішньої політики парламентської більшості, залишаючись при цьому символом державної єдності й виконуючи представницькі функції.

До того ж, у сучасному світі формуються інші тенденції: зачарування теоріями, які надавали первинного значення політичній системі в поширенні її впливу на економічну, соціальну, і, навіть, культурну, сфери життя суспільства, змінюються, трансформуються. Дедалі більшого значення набувають неполітичні та недержавні форми організації суспільного життя, які виникають не з примусу, а добровільно, формуючи при цьому якісний соціальний капітал¹⁷.

Отже, підсумовуючи викладене, можна сформулювати кілька виснов-

ків.

По-перше, в життєдіяльності будь-якого суспільства завжди має місце постійне теоретичне і практичне з'ясування його взаємин із державою щодо поділу влади і створення рівноправних владних відносин між ними в межах усієї країни.

По-друге, політичну сферу життя, для якої влада – основний об'єкт, що забезпечує її розвиток і функціонування, осмислює наука політологія, основним законом якої є поділ політичних влад і балансування повноважень у співвідношеннях інститутів політичного владарювання.

По-третє, беручи до уваги думку Ш. Монтеск'є про поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову, первинною владою є управлінська, тобто існують чотири гілки влади, з яких тільки три (визначені Монтеск'є) підлягають поділу.

По-четверте, класифікацію влади за сферами суспільного життя слід здійснювати за економічною, політичною, культурною та етнічною сферами. При цьому етнічна сфера є своєрідним каналом або річищем взаємозв'язку між владою і народом.

По-п'яте, вирішальним етапом у розвитку теоретичного вчення про владу є її взаємодія з громадянським суспільством у питаннях розподілу і балансування повноважень, а також напрацювання філософсько-світоглядної, науково-практичної, соціально-політологічної, а також управлінської інформації про механізм взаємодії держави та суспільства.

1. Бойчук М.А. *Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії* : монографія / Бойчук М.А. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 211 с. **2. Варзар І. М.** Розмислові тези про колишні свої намагання поспільно вирішувати деякі засадничі проблеми політичних наук / І.М. Варзар // Вісн. Львів. ун-ту. – 2011. – Вип. 1. (Серія «Філософ.-політолог. студії»). – С. 97-103. **3. Незалежна Україна і виклики сьогодення.** Виступ Президента України Л.Д. Кучми на урочистому зібранні, присвяченому дванадцятій річниці Незалежності України, 23 серпня 2003 року / Л. Кучма // Урядовий кур'єр. – 2003. – 27 серп. – 9 с. **4. Конституція України** // ВВР України. – 1996. – № 30. **5. Бойчук М.А.** Цит. праця. **6. Краснокутський О.В.** Соціально-філософський аналіз феномену влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук / О.В. Краснокутський. – Запоріжжя: Запоріж. держ. ун-т, 2004. – 32 с. **7. Бойчук М.А.** Цит. праця. **8. Варзар І. М.** Політична етнологія: пропедевт. курс: авт. підручник / Варзар І.М. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал»», 2011. – С. 53-54. **9. Етнократологічний словник:** енцикл.-довід. слов. / за ред. О.В. Антоноука, М.Ф. Головатого та Г.В. Щокіна. – К.: МАУП, 2007. – С. 81. **10.** Там само. – С. 76. **11. Варзар І.** К генезису політолого-етнологічної теорії та науки / І. Варзар // Політолого-етнологічні проблеми розвитку сучасної України. – К., 2007. – С. 98-121. **12. Андрущенко В.П.** Філософія політики : підручник. – К.: Знання України, 2003. – 400 с. [Електронний ресурс] / Андрущенко В.П. – Режим доступу: <http://www.npu.edu.ua/e-book/>. **13.** Там само. **14. Ярош Б.О.** Загальна теорія політики: навч. посіб. / Б.О. Ярош, О.Б. Ярош. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2005. – 240 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://politics.ellib.org.ua/index.php?name>]. **15. Андрущенко В.П.** Цит. праця. **16. Гелей С. Д.** Політологія / С.Д. Гелей, С.М. Рутар. – Львів: Світ, 2001. – С. 68. **17. Бойчук М.А.** Цит. праця.